

Manas 1000
Biřkek Bildirileri
(Biřkek 26-31 Ağustos 1995)

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ YAYINLARI

MANAS VE ALTIN ARIĞ DESTANI'NDAKİ MOTİFLER

İsa ÖZKAN.*

Sözlü edebiyatta motifler ile türler arasında kuvvetli bir münasebet mevcuttur. Bir anlatım türünün diğer türlerden farklı olan özelliklerinin belirlenmesinde motifler önemli rol oynar. Sözlü anlatım türlerinden destanlar, içinde taşıdıkları temaları, motifleri ve tipleri bakımından daha çok millî karakter gösteren eserlerdir. Türk destanlarının anlatım teknikleri (manzum ve mensur yapıları), temaları, yayılma alanları, tipleri, kronolojik ve etnik dairelerinden hareketle yapılacak bir sınıflandırmada motif ve motif yapıları da dikkate alınmalıdır. Ne yazık ki şimdiye kadar Türk destanlarının yayılma ve yaşama alanlarındaki yazılı ve sözlü gelenekten ana varyantların doğru ve noksansız tespiti, neşri, hatta tam bir envanteri yapılmış değildir. Oğuz destanları, Köroğlu, Manas gibi epos seviyesine ulaşmış Türk destanlarının diğer Türk ve yabancı destanlarla pek çok hususta olduğu gibi, motif bakımından da mukayesesi yapılmalı ve sınıflandırma denemelerinde bu sonuçlardan istifade edilmelidir. Bu çalışmalar, Türk boylarının zevk ve irfanından doğmuş olan destanların Türk kültürel birliğinin temin ve tesisinde şüphesiz ki müşterek millî ruhu besleyen önemli eserler olduğunu da ortaya çıkaracaktır. Muhtelif Türk topluluklarından tespit edilen değişik şive, lehçe ve yabancı dillerde yayınlanan metinler, bütün eksiklik ve kusurlarına rağmen araştırmacıların temel müracaat kitabı ve hareket noktası olma özelliğini devam ettirmektedir. Biz burada, eski ve orta zamanlarda aynı kültürel ve etnik mirası paylaşan bölgede teşekkül eden **Manas Destanı** ile Hakaslar arasından derlenen **Altın Ariğ Destanı**'nın

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara-TÜRKİYE.

özellikler taşır. Sagımbay Orozbakoğlu rivayetine göre, Manas'ın doğacağı, babası Cakıp Han'ın gördüğü düşü, Bayyeğit adlı bir ihtiyara yordurduktan sonra belli olmuştur. Ancak, Radloff rivayetinde, Manas'ın doğuşuyla ilgili düş motifinden bahis yoktur. Manas, anne ve babasının evlenişlerinden ondört yıl sonra doğmuştur. Altın Arığ Destanı'nda ise, kahramanın ortaya çıkışı tamamiyle tabiatüstü şekildedir. Altın Arığ, kutlu ak kayanın içinde Picen Arığ'ın babası Altın Sayzan'ca hareketsiz cisminden başı koparıldıktan sonra cansız bir suret şeklinde dururken. Huu İney tarafından bengi suyun kendisine ve atı Ak Sabdar'a sürülmesiyle birlikte canlanır ve dünyaya iner. Yani, Manas'ın bir insan olan Cakıp Han'ın oğlu olarak dünyaya gelmesine mukabil, Altın Arığ beşerden doğmayan bir insan şeklinde ortaya çıkar. Altın Arığ Destanı'nda, ihtiras düşkününü ve kötü kalpli Picen Arığ ve İcen Arığ adlı kız kardeşlerin Ay Han'ın oğlu, halkın sevdiği Alp (Alıp) Han'ın ölmesinden sonra evini ve yurdunu tutan bilinmez irade ve kudret sahibi Huu İney'e de karşı çıkacaklarını bildirmelerinden sonra babaları Altın Sayzan asıl kahramanın varlığına işaret eder:

"Huu İneyniñ hılığın pilzen dee,
Alıp Hannıñ çiri çurtında
Huu İney'den dee artıh nime par
Huu İney'den dee sorığ nime par
Aal kistinde çir pözigi
Kirim sın turça
Kirim sınniñ üstünde
Altı azır pastığ Ah haya turça.
Haraa polza, ayğa çarıp turça,
Künörte polza, künge çarıp turça.

Huu İney'in karakterini bilsen de,
Alp Han'ın yerinde yurdunda
Huu İney'den de daha iyi bir şey var
Huu İney'den de iradeli bir şey var
Köyün ardında yeryüzünün zirdesi
Kırım tepe duruyor
Kırım tepesinin üzerinde

motifleri üzerinde duracağız. Farklı, benzer ve aynı motifleri inceleyerek, söz konusu destanların bünyelerindeki mitolojik ve tarihi tabakaların izlerine işaret etmeye çalışacağız.

İncelememize Manas Destanı'nın 1869 yılında **Radloff** tarafından tespit edilen metni ile,¹ Altın Arığ Destanı'nın 1951 ve 1958 yılında Hakas haycı **Semen Prokopyeviç Kadışev** (1885–1977)'den derlenerek 1987 yılında yayınlanan metni esas aldık.²

Manas Destanı, Güney Sibirya'da teşekkül eden Altın Arığ Destanı'yla yapısı bakımından aynı; hacmi ve kahramanları bakımından farklı özellikler taşır. Altın Arığ Destanı da yapı itibariyle Manas gibi manzumdur. Her iki destan da, atlı-göçebe ve yaylak-kışlak hayat tarzını sürdüren Hakas ve Kırgız Türkleri arasında ortaya çıkmış ve yaşatılmıştır. Dolayısıyla bu iki destan, eski ve köklü bir geleneğe sahip olan diğer Türk destancılık geleneğine ait motiflerden ve olay çatılarından izler taşımakla birlikte, söz konusu Türk boylarının düşünüş ve hayat tarzıyla ilgili canlı kesitleri aksettirmektedir. Ancak, Altın Arığ Destanı'nın kültürel coğrafyasının sadece Hakas Türklerinin yaşadığı alanla sınırlı kalması sebebiyle, yeni devirlerin olaylarını içine almaz. Hatta Altın Arığ Destanı'nda, Manas'taki, destan anlatıcısının üslû-bunda saklı ve nesilden nesile çoğunlukla sis perdesinin arkasından dinleyiciye intikal eden tarihi olaylardan hiç bir iz yoktur. Bu özelliğiyle Altın Arığ'ın, daha realist çizgilere sahip Manas Destanı'na göre mitolojik yanı ağır basmaktadır. Belki bu yüzden Hakas Türklerinin kahramanlık destanları olan "alıptıg nımahtar" içinde XVII. yüzyıl destanlarından olan Hanza Pig Destanı'yla, Manas'ın motiflerini mukayese etmek daha uygun olurdu. Fakat sözü geçen destanın metnlerinin yayınlanmamış olması, ister istemez bizi Altın Arığ'la mukayese etmeğe sevketti. Altın Arığ Destanı'nda, Başkurt Destanı **Zaya Tülek** ve Uygurlar arasından derlenen **Çin Tömür Batır Destanı**'nda olduğu gibi olaylarda mitolojik tabaka belirgin durumdadır. Kahraman Altın Arığ'daki tabiatüstü güç, yakın devirlerin değil, Hakasların tarih öncesi **kamlık/(Hakasça: hamdıg)** döneminin hatırası gibi görünmektedir.

Türk kahramanlık destanlarında kahramanların doğuşu olağanüstü

¹ Wilhelm Radloff, *Manas Destanı*, Radloff, V.V., Obratsı Narodnoy Literaturı svernih Tyurskih plemen, çast : v, Naraçic Diko Kamenn'ix Kırgızov. Sanktpeterburg 1885, adlı eserden yayına hazırlayan : Emine Gürsoy-Naskali, Ankara 1995, 277 s.

² *Altın Arığ*, Anlatan haycı: S.P.Kadışev, Yayına hazırlayan: T.G.Taçayeva. Ağban 1987, 7-129 s.

Altı sivri başlı Ak kaya duruyor.
Gece olunca ayın ışığıyla parlıyor,
Gündüz olunca gün ışığıyla parlıyor.

Ax hayanın istinde toğıs hulas sunniğ,
Altın çilinniğ, altın tuygahtığ,
Ah Sabdar At pozi put parğan.
Altın Arığ hıs pozi törıp parğan.
Üziler tını çoğıl.
Tögiler hanı çoğıl.
Alıp Hanınıñ çurtun
Altın Arığ hadaradar.
Atlı azır pastıg ah hayadan
Sıgar sini çit parğan

Ak kayanın içinde dokuz kulaç boyunda,
Altın yeleli, altın toynaklı,
Ak Sabdar at kendiliğinden türemiştir.
Altın Arığ kız kendiliğinden yaratılmıştır.
Kaybolacak ruhu yoktur,
Dökülecek kanı yoktur.
Alp Han'ın tahtını
Altın Arığ korur.
Altı başlı ak kayadan
Çıkacak zamanı gelmiş." ³

Kahraman Alp Han'ın yurdunu korumak üzere kutsal kayanın içinde kanı dökülmez, ruhu yok olmaz vasıfda altın yeleli, altın toynaklı ak atıyla birlikte yaratılmıştır. Bu özelliğiyle Altın Arığ, destanda âdetâ birinci derecede bir kız ilâhe gibidir.

Türk destanlarının merkezî kahramanı, Manas Destanı'nda olduğu gibi genellikle erkeklerdir. Her ne kadar kadın kahramanlar destanlardaki olayların akışı içinde bazen önemli yere sahip olsalar da, bu hiçbir zaman erkek tipleri gölgede bırakacak derecede değildir. Uygurların Nözü-

³ *Altın Arığ Destanı*, s.13.

güm Destanı ile, Hakasların Altın Arığ ve Altın Çüs Destanları bu bakımdan bir istisna teşkil etmektedir. Altın Arığ Destanı'nda merkezi kahraman, Uygurların Nözügüm Destanı'ndaki Nözük (Nazik)⁴ gibi vatanı için savaşan bir kadın kahraman şeklinde ortaya çıkmıştır.

Eski ve orta dönem Türk destanlarına göre Manas'ın doğumundaki olağanüstülük dinleyicilerin rasyonel dünyasının hudutlarını Altın Arığ'daki gibi fazla zorlamaz. Onun doğumda, annesinin evliya mezarını ziyaret etmesi, elmalıkta oynaması, belini sıkı bağlaması, pars yüreği yemesi, on ay onu karnında taşımasının yanı sıra, doğunca etinin pamuk, kemiklerinin bakır gibi olması, beşikteyken konuşması gibi hususlar destanların yapısından kaynaklanan ve kahramanın normal insanlardan farklı olmasını gerektiren tabii durumlardır. Altın Arığ Destanı'nda olayların dizilişinde mantıkî bir sıralanış yoktur. Kahramanın ortaya çıkışı, hemen eserin başında da, kahramanın olağanüstü doğumu, ad alması, kavmine, vatanına kasteden düşmanla mücadelesi, evlenmesi, ölümü ve çocuklarının onun ülküsünü aynı şekilde devam ettirmesi şeklindeki Türk kahramanlık destanlarının klâsik kompozisyonuna uyulmaktadır. Altın Arığ Destanı'nda sayısız olay, ayrıntılı tasvire girilmeden yoğun biçimde arka arkaya sıralanmıştır.

Manas ve Altın Arığ Destanları'ndaki kompleks motiflerden biri kahramanların ölümü ve öldükten sonra dirilişidir. Manas Destanı'nda kahraman, hile ile zehirlenerek öldürülür. Destanın merkezi şahsiyetinin vakitsiz ve âni ölümü, tabiatıyla geleneğe aykırı bir durum ortaya çıkarmıştır. Destanın bitmesi demek olan bu durumdan Manas'ın atı Ak Kula'nın, Şumkar kuşu ve Ala Taygan tazısının sahiplerine lâayık bir şekilde tuttıkları yasın samimiyeti Tanrı tarafından gönderilen bir melek tarafından sınanıp görülmesinden sonra Manas'ın kümbeti (kümbösü) altı kanatlı bir ak saray haline gelmiş ve Manas dirilmiştir. Radloff metninde, bu mesele şöyle tasvir edilmektedir.

Manastın beytinin başına	Manas'ın mezarının başına
Kümbösünün kaşına	Türbesinin yanına,
Serek cetip bardı deyt.	Serek varıp geldi şimdi.
Manas'tan kümbösü çok bolot.	Manas'ın mezarı yok olmuştu.
Kümbösünün ornunda	Türbesinin yerinde şimdi
Sarayı çok üy turat	Saray yerine bir ev kurulmuştu.

⁴ İsa Özkan, "Nözügüm Destanı", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, II. cilt, Halk Edebiyatı, Türk Halk Kültürü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1992, s.297-304.

At kulağa ohşaş at
 Altnıdan akır casaptır.
 Arpadan kişmiş töüptür
 Ak kula turat akırda
 Ak şumkar turat tuurda
 Ak tayganan turat kargıda
 Serek basıp keldi deyt
 Tör kapıdan aştı deyt
 Manas kan anda catat
 Belden töşek saylıptır

Ak Kula'ya benzer bir at vardı
 Altından bir yemlik vardı.
 Arpa yerine kişniş vardı.
 Ak Kula yemlikte durmakta,
 Ak Şumkar tünemiş tüneğinde
 Tazı kargıda bağlı
 Serek oraya gelmiş
 Evini, kapısını açmış
 Manas Han orada yatıyordu!
 Beline kadar döşek vardı

Men ölü emesmin
 Men tiri emes min
 Men öskö bolıp kalıpmın.

Ben, ölü değilim
 Diride değilim
 Başka bir şey oldum ben.

Manas tirilip kelgen dep
 Kalın curtkay ayıttı deyt.

Manas'ın dirilip geldiğini
 Bütün halka bildirdiler.⁵

Altın Arığ Destanı'nda ise, Alp Han'ın altı yaşındaki çocuğu, Pıcen Arığ tarafından han olmak arzusuyla Kırım tepedeki Ak kayanın içine "ablalarım neredeydiniz, üşüyerek uyudum, aç kalıp geceledim" sözüne kızarak saçından sürüklenmek suretiyle getirilip öldürülür. Böylece, Alp Han'ın ölümünden sonra, ardında bıraktığı, tahtının tek varisi olan oğlu Çibetey Han'ın ak tını (temiz ruhu) uçup gider. Huu İney, Alp Han'ın vatanına felaket gelmesinden sonra Altı Arığ ve Ak Sabdar Atı ile birlikte altı yaşındaki çocuğu (Çibetey Han'ı) da, bengi suyu sürmek suretiyle diriltir. Altın Arığ, Alp Han'ın başka yere sürülmüş olan halkını ve hayvanlarını, Pıcen ve İcen Arığ'ı öldürerek kurtarır. Altı yaşındaki oğlan büyür ve Çibetey Han adını alarak babasının yerine geçer. Altın Arığ da, tıpkı Manas'ta olduğu gibi atı ile birlikte ölür. Ancak bu ölüm savaş meydanlarında efsanevî gücüne kimsenin karşı duramadığı Altın Arığ'ın, Manas gibi yaralanıp yaşlanmasıyla vuku bulmaz. Kendi ruhunu taşıyan ak kayadaki iki başlı guguk kuşunun başlarının koparılıp tüylerinin yer altından gelen kötü ruhlu Pora Ninci tarafından yolunmasıyla, gerçekleşir. Vücudu takatsız kalır, kendisi ak,

⁵ Wilhelm Radloff. *a.g.e.*, s.107, III., 1790, 2370-2575.

atı ise kızıl kum yığını haline gelerek bu dünyadan göçer. Altın Ariğ'in kum haline dönüşmüş cesetinden kalan topuk kemiğinden **Taptaan Mergen**; kızıl kum haline dönüşmüş ak Sabdar atın altın toynağından kalan kemikten ise, **Ak Oy** adlı bir başka at, ak sakallı bir ihtiyar tarafından yaratılır. Altın Ariğ Destanı'ndaki bu son sahne Manas'ın ölümünden sonra ülküsünün oğlu Semetey ve onun ölümünden sonra da Seytek tarafından sürdürülmesine benzemektedir. Ancak Altın Ariğ' da, destanın daireler halinde devam ettirilme arzusu, destan anlatıcısınınca Manas Destanı'ndaki gibi kuvvetli biçimde işlenmemiştir.

Altın Ariğ Destanı'ndaki şekil değiştirme, yer altı, yer üstü dünyaları ve ölünün diriltilmesi gibi motifler, Hakasların dini inanışlarıyla ilgilidir. Kudretli kamların, hastaları iyileştirme, kötü ruhları kovma, yağmur yağdırma gibi fonksiyonları yerine getirmesinin yanı sıra, zaman zaman ölmüş veya ölü gibi olan ünlü alpların ruhlarını yeniden vücutlarına kavuşturma pratiklerinden saymak daha doğru olur düşüncesindeyiz. Bu hal bir nevi **tının** (ruhun) çıkmasından ziyade **kut** ve **sünenin** kaybolmasından mütevellit şuur ve hareket kaybının yerine getirilmesidir. Manas Destanı'ndaki ölüp dirilme de bu tür eski devirlerin bir hatırası olmalıdır. Gerçi Manas Destanı'nda bu iş İslâmî bir renge büründürülmüş, Tanrı'nın melek (berişte)lerine havale edilmiştir.

Manas Destanı'nda Er Töştük'ün yer altından çıkan **Kaz Atar Mergen'i**, **Kuu Kempir**, **Tek Gözlü Madıkan**, Yakup Han'ın rüyasını yoran **Bayyeğit Acu Bay**, tölgöçü (kahin) **Kara Tölük**, **Kara Badiştir** gibi tabiatüstü güçleri olan insanlara rastlanmaktadır. Ancak bu insanların ortaya koydukları olağanüstü durumlar Altın Ariğ Destanı'ndan farklıdır. Gerçek bir dünyanın kahramanı olan Manas, çora ve yoroları söz konusu kahramanların hemen hepsine sonuçta hükmedip, galip gelirler.

Manas Destanı'nda kahraman Manas'ın sadık arkadaşı Almambet, Oyrot seferine çıktığı zaman melekler (berişte) ve ervah (arbak) ona yardımcı olmuş, hatta Manas'ın arbakının ağzından girmesiyle o nara atıp düşmanları yenmiştir.

"Arşın uzun Almambet
celegin cerden türdü deyt

Arştan uzun Almambet
bayrağını yerden kaptı.

**Kökçönün beriştisi bas boldı
Manastıñ arbağı
bir oosına kirdi dey
Manastap uraan saldı deyt**

**Kökçü'nün meleği aciz kaldı
Manas'ın ervabı
ağzına girdi.
Manas gibi haykırdı" ⁶**

Manas Destanı'ndaki bu tür tasvirler, İslâm öncesi yaşayışın kalın-tırlarıdır.

Manas Destanı ile Altın Arığ Destanı'nda, anlatım tekniği bakımından büyük bir benzerlik dikkati çekmektedir. Sıfatlar, tasvirler Altın Arığ'a göre Manas Destanı'nda daha çok yer tutar. Söz konusu destanlarda "alp, ak" kelimeleri olumlu sıfat olarak sıkça kullanılmıştır. Öyle ki, "Kabılan tuuğan Er Manas canındağı al albars/Kaplan doğan Er Manas belindeki ak kılıcı"⁷ şeklinde Manas'ın kılıcının ile niteliği, **ak** kelimesiyle ifade edilir. Ayrıca atı **Ak Kula**, kuşu **Ak Şumkar** ve tazısı **Ak Taygan**'dır. Ölünce ak saraya konulur. Ak, sadece bir renk adı olmayıp Türk destanlarında temizliği, iyiliği, güzelliği, tecrübeyi, masumluğu, haklılığı, meşrû gücü temsil eder. Altın Arığ Destanı'nda da merkezî kahramanlar, mukaddes ak kayada doğar ve **Ak deniz**'in yanında yaşarlar. Altın Arığ, **Ak Sabdar** ata biner. Kara ise, olumsuzluk ve kötülüklerin sembolüdür. Her iki destanda da karşı karşıya gelen alplar, birbirlerine hemen hemen aynı cümlelerle hitap eder ve tanışmak isterler. Örneğin, Manas'ın, Almambet ile, Kanlı Kılıç'ın ise Ay Çarık (Yaruk) Han ile karşılaşmalarındaki ifade kalıpları birbirinin paraleli gibidir.

"Atannın at kim bolot

Eneñnin atı ki bolot

Asıl tuuğan Almambet

Alın arıştuu Oyrottun

akımının balası"

Kanduu curtan kelemin, töröm!

"Babanızın adı nedir

Annenizin adı nedir

Asıl doğan Almambet

Altı Oyrot kavmi içinden

Ben hanların oğluydum."

**Hanlı yurttan geliyorum,
efendim,**

⁶ Wilhelm Radloff, *a.g.e.*, s. 28, II, 387-388 ; 426-428.

⁷ Wilhelm Radloff, *a.g.e.*, s.150, VI, 2073-2074.

Kanım sağa aytamın töröm!

Aytamin da kaytamın

A süyünçü, ay carkın töröm

şeklinde geçen sahne Altın Arığ'da;

"Ay Çarış Han surça :

Handağ çirde çirliğ poldıñ

Noo suğda suğlığ poldıñ

Adañ içen kim pol pardı,

Adı-solañ poo paldı?

Hanniğ Hılıs çoohtapça :

Adam çirim sağınzam,

İzergestiğ ırah çirde çat halğan

İçem çirim sağınzam

İzergestiğ ırah ırah çirde haldı

Altay sınınıñ altı çirde

Ah talay suğnın bazı çirde

Hara Küreñ attığ Çibetey Han

adalığbın

Altın Han hıs içeliğbın

Altın çilinniğ, altın tuygahtığ

Ah Sabdar attığ

Altın Arığ çaçalığbın

Hıybas hanattığ Han Pozırah attığ

Hanniğ Hılıs adı solom

Hanımnı size söyleyeyim efendim.

Söyleyip de döneyim

Ben elçiyim ay ışığı

efendim."⁸

"Ay Işık Han soruyor :

Yurdun hangi yerdir?

Hangi su yanında yaşarsın?

Baban, Annen kimdir?

Adın nedir, soyun kimlerendir?

Kanlı Kılıç cevap verir :

Baba yurdumu söylesem

Üzüleceğim kadar uzakta kaldı

Annemin yurdunu söylesem

Sarhoş gibi uzaklığını bilmem

Altay zirvesinin altında

Ak denizin kenarında

Kara küren atlı Çibetey Han atalı

Alp Han Kız anneliyim

Altın yeleli, Altın toynaklı

Ak Sabdar atlı

Altın Arığ balalı

Kırılmaz kanatlı Han Pozırah atlı

Kanlı kılıç adamdır, ünvanımdır"⁹

⁸ Wilhelm Radloff, *a.g.e.*, s.53, II, 1662 – 1663; s.161. V. 425–429.

⁹ *Altın Arığ.*, s.90.

şeklindedir.

Bu durum Sirderya bölgesinde Anadolu'ya kadar yayılmış olan Dede Korkut Destanları'nda da görülür :

"Yiğit gelişün kandan?" Beyrek aydur : "İç Oğuz'dan". "İç Oğuz' dan kimüñ nesisin" dedi. "Bay Börü Beg oğlu Bamsı Beyrek didükleri menem didi".¹⁰

At motifi hem Altın Arığ, hem de Manas Destanı'nda en temel motiflerden biridir. Kahramanlar atlarıyla birlikte anılırlar. Hatta kahramanların ölümüyle birlikte atları da ölür. Manas Destanı'nda her kahramanın atı, yeri ve sırası geldikçe özellikleri belirtilerek bir bir sayılır. Manas'ın Ak Kula, Almambet'in Kıl Ciren, Bokmurun'un Maniker ve diğer kahramanlara ait Kula bee, Kök Ala, Koyan boz, Karaker, Kök Serke, Too Toru, Ak tulpar, Tay buurul, Kök Çebiş, Kök börö, Car boyun, Coor ker, Boz bee, Çal kuyruk, Çoñ kara, Korcon boz gibi atlar kahramanların en büyük yardımcısı olan muhtelif özelliklere sahip atlardır. Türk destanlarında kahramanların atlarına ad verilerek onlar da alplar gibi âdeta ölümsüzleştirilmiştir. Altın Arığ Destanı'nda adı zikredilen dört at bulunmaktadır. Bunlardan Altın Arığ'ın atı Ak Sabdar at, altın yeleli, altın toynaklı, dokuz kulaç boyunda efsanevi bir at olarak tasvir edilir. Çibetey Han'ın atı, Han Pozırah at, bükülmez kanatlı ve üç dizginli bir atır. Üstteki dizgini çekince göğün derinliklerinde görünmeden; ortadaki dizgini çekince yer ile gök arasında, alttaki dizgini çekince ise, yer yüzünde kayar gibi uçar. Altın Arığ Destanı'nda, Alp Han Kız'ın da bindiği Kara Küren at ile, Ak Sabdar atın toynağındaki kemikten türeyen Ak oy adlı atlar da cins atlar olarak zikredilir. Diğer atlar ise, "aran-çula" yani normal atlardır.

Altın Arığ ve Manas Destanı'nda misafir gelince ve herhangi bir başarıdan sonra "toy" yapılır, ziyafet verilir. Manas Destanı'nda olduğu gibi Altın Arığ Destanı'nda şenliklerde "tepe gibi et yığdırma, göl gibi kırmız' sağdırma" deyimini ile aş-yoğ motifine tesadüf etmiyoruz. Ancak konuklar için "Stol tart"ılır. Her iki destanda da kahramanların arak içmeleri normal karşılanır.

Türk kahramanlık destanlarında bir çok motifin benzer ve aynı olmasının yanı sıra şahıs kadrosunda da bazı isimlerin müşterek olarak

¹⁰ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Ankara 1958, s. 123.

yer aldığı görülür. Meselâ, Altın Arığ Destanı'nda yurdun sahibi Alp Han, Ay Han'ın oğludur. Yine bu destanda, Hulatay Han, Pora Ninci'den ayrıldıktan sonra kendisine Kün Han'ın kızıyla evlenmesi teklif edilir. Manas Destanı'nda Ay ve Kün Han, Altay'ı dolduran Kalmukları gelip yağmalamıştır. Ayrıca, Ayıp Han'ın kızı olarak gösterilen Altın Ay da destanın bazı rivayet ve bölümlerinde Ay Han'ın kızı şeklinde zikredilmektedir. Eski destanların kahramanları ve hatıraları sözlü gelenekte yaşatılmaya devam etmiş orta ve yeni zaman Türk kahramanlık destanları bünyesinde saklanmıştır. Dolayısıyla bu her iki destanda da yukarıda belirtilen isimlerin yer almasını tabii karşılamak gerekir.

Manas ve Altın Arığ Destanı'ndaki ortak motifler şüphesiz ki burada işaret ettiğimizden çok daha fazladır. Meselâ bozkurt ve dağ motifi, üzerinde ayrıca durulmaya değer konulardır. Ancak, şimdiye kadar üzerinde durduğumuz motifler, iki destanın aynı kültür dairesinde yaratılıp yaşatıldığını ve pek çok bakımdan ortak özellikler taşıdığını göstermektedir.